

УДК 373.2091.12011.3-051:336.5(045)

Ю. М. Косенко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Маріупольський державний університет)

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОЯВУ

Анотація

Педагогічна творчість вихователя дошкільного навчального закладу: основні напрями прову. Розкривається сутність педагогічної творчості вихователів дошкільних навчальних закладів, визначено і схарактеризовано основні напрями її прояву в професійній діяльності.

Ключові слова: вихователь дошкільного навчального закладу, педагогічна творчість, напрями прояву педагогічної творчості вихователя.

Summary

The essence of pedagogical creativity of teachers of preschool educational establishments is revealed, the basic directions of its manifestation in professional activity are defined and characterized.

Key words: directions of manifestation of pedagogical creativity of a teacher of a preschool educational institution, pedagogical creativity, a teacher of a preschool educational institution.

Постановка проблеми. Державна освітня політика України в умовах сьогодення визначає пріоритетні напрями в діяльності освітньо-виховних закладів. З-поміж інших декларується створення умов для становлення творчої, ініціативної, самостійної особистості – громадянина України з активною життєвою позицією. Ця робота бере початок у дошкільному навчальному закладі. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає вимоги до змісту дошкільної освіти, головна з яких – допомогти дитині в оволодінні наукою життя, набути відповідної життєвої компетентності. Цю місію в дошкільному навчальному закладі виконує вихователь – особа, якій батьки довіряють виховання своєї дитини, а держава покладає відповідальність за якісне набуття нею в період дошкільного дитинства відповідного змісту освіти.

У наш час не вратила своєї значущості думка Л. Виготського про те, що треба надавати перевагу тому педагогу, який іде новими шляхами, кожне слово якого, кожний вчинок несе на собі відбиток новизни, що не забувається. Сучасний дошкільний навчальний заклад потребує вихователя, який готовий працювати в умовах інноваційних змін, що відбуваються в освіті, продукувати нові ідеї щодо організації педагогічного процесу, ініціювати та реалізовувати творчі проекти, проявляти творчі уміння, створювати таке освітнє середовище, яке було б комфортним для дитини, сприяло розкриттю її потенційних можливостей розвитку, виховувало творчу особистість. Ідеться про вихователя-дослідника з новим педагогічним мисленням, креативного фахівця, гуманіста й оптиміста за переконанням, який бачить дошкільне дитинство в усій його унікальності, а дошкільний навчальний заклад – у різноманітності творчих підходів до виховання дітей. Такий вихователь уміє знаходити в роботі з дітьми нові ресурси, продукувати ефективні форми, способи спілкування та взаємодії з ними. Наукою доведено, а педагогічна практика підтверджує, що об'єктивною професійною необхідністю для

вихователя, неодмінною умовою ефективної організації педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі є педагогічна творчість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські аспекти творчості як конструктивної перетворювальної діяльності розглядаються в наукових працях Б. Новікова, О. Спіркіна, М. Ярошевського; як предметно-практичну діяльність, завдяки якій оновлюється навколишній світ, позиціонує творчість І. Кант. Творчість як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей; як продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю; як процес творення нового і як сукупність властивостей особистості (здібності, мотиви, знання, вміння), які забезпечують її включення в цей процес, розкрито в дослідженнях психологів і педагогів (О. Асмолов, Л. Виготський, В. Загв'язинський, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, В. Крутецький, О. Маюшкін, В. Моляко, К. Платонов, Я. Пономарьов, С. Сисоева, Г. Тимофєєва та інші). До проблеми творчого професійного зростання педагогів дошкільних навчальних закладів зверталися у своїх працях Н. Вєтлугіна, С. Гаврилук, Н. Гавриш, Ю. Косенко, О. Листопад, Л. Тищук, Л. Шевчук та ін.

Результати нашого дослідження переконливо свідчать про те, що вихователі дошкільних навчальних закладів працюють відповідально і старанно, але часто репродуктивно, стаючи простими виконавцями адміністративних настанов, численних навчально-методичних розробок і рекомендацій від управлінців освітою, користуючись чималим масивом розробок конспектів занять, форм співпраці з батьками, дитячого дозвілля, які публікують на своїх сторінках фахові журнали. На прояв власної ініціативи в удосконаленні педагогічного процесу спроможний далеко не кожний педагог. Нами встановлено, що 50-60% вихователів у дошкільному закладі не мають усвідомленого розуміння сутності педагогічної творчості, вони не прагнуть до самопізнання своїх потенційних можливостей для переходу від репродуктивної до творчої роботи, до реалізації свого потенціалу в професії. У таких педагогів недостатньо сформована потреба і готовність до творчості, до пошуку нових підходів в організації педагогічного процесу, до створення власних (авторських) технологій педагогічної взаємодії з дітьми та їхніми батьками. У процесі дослідження ми виявили наявну суперечність між потребами дошкільних навчальних закладів у творчих вихователях і відсутністю теоретично обґрунтованого і методично розробленого механізму набуття ними знань про педагогічну творчість, про шляхи розвитку творчого потенціалу кожного педагога [11].

Метою статті є характеристика педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу, визначення основних напрямів її прояву.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічну творчість вихователя дошкільного навчального закладу ми пов'язуємо із специфікою його професійної діяльності, віком вихованців, особливостями освітньо-виховної роботи з дошкільниками, станом розвитку його творчих здібностей та вмінь, творчого потенціалу. Характеризуючи педагогічну творчість вихователя, ми опираємося на авторитетні думки відомих учених. Зокрема М. Поташника, який вважає, що специфіка педагогічної творчості в тому, що об'єктом і підсумком її є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, не механізму чи конструкції, як у техніці; В. Сухомлинського, який характеризує педагогічну

творчість як здатність допомогти людині пізнати свій внутрішній світ, насамперед, свій розум, напружити інтелектуальні сили, навчити її розуміти і творити красу своєю працею, своїми зусиллями [7; 9].

У наукових працях з проблеми педагогічної творчості (Д. Богоявленська, Н. Гузій, І. Єрмаков, В. Кан-Калік, Ю. Кулюткін, О. Листопад, Г. Несен, М. Поташник, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сухомлинський та ін.) відзначаємо схожість думок учених у тому, що специфічним є не тільки предмет педагогічної творчості – дитина, яка росте і розвивається, але і її основний “інструмент” – особистість самого педагога-творця. Зауважимо, що тільки в акторській і педагогічній професії зустрічається цей унікальний збіг особистості та інструменту.

Особливістю педагогічної творчості є те, що педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини. Практика доводить, що високий рівень розвитку творчої активності педагога є найважливішою умовою формування творчої активності дитини-дошкільника. Робота вихователя дошкільного навчального закладу – це діяльність, яка характеризується захопленістю справою, мобільністю, здатністю до інноваційної педагогічної діяльності, проявом творчого натхнення. Творчий педагог легко налагоджує стосунки з кожною дитиною як потенційно творчою особистістю в процесі їхніх спільних багаторазових ігрових, пошукових, продуктивних дій у різних сферах дитячої діяльності (грі, навчанні, малюванні, конструюванні, ліпленні тощо). І навпаки, вихователь, який працює здебільшого репродуктивно, не піклується про свій творчий розвиток, важко знаходить спільну мову з дітьми, має труднощі у взаємодії з ними.

Педагогічну творчість вихователя дошкільного навчального закладу О. Листопад розглядає як складну, різнобічну, інтеграційну діяльність, метою якої є досягнення оптимальних результатів у вихованні та навчанні дошкільників, що досягається шляхом пошуку неординарних, оригінальних і продуктивних способів розв'язання задач професійної діяльності [5]. А. Федорович характеризує її як здатність винаходити у повсякденній праці щось нове, комбінувати й видозмінювати, адаптувати відоме до вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини; гнучкість у виборі адекватних засобів впливу на малюка; пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань; оригінальне доцільне застосування методів стимулювання ініціативи та пізнавальної активності вихованців [13].

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що педагогічна творчість вихователя – це самореалізація його індивідуальних, психологічних, інтелектуальних сил і здібностей, яка проявляється в нестандартних підходах до організації виховання і навчання дошкільників, в розробці нових методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії, у використанні різноманітних засобів у їх оригінальному поєднанні, в ефективному використанні наявного досвіду педагога в нових умовах, доцільній педагогічній імпровізації, в умінні бачити варіанти вирішення однієї і тієї ж проблеми, в умінні трансформувати теоретичні положення, методичні рекомендації в конкретні педагогічні дії.

Розглядаючи творчість вихователя у вимірах його щоденної професійної діяльності (робота вихователя сьогодні не така як учора, а краща, досконаліша, цікавіша, ефективніша і т. ін.), ми характеризуємо її насамперед як *процес*. При цьому спираємося не лише на наші спостереження за роботою

вихователів, а й на дослідження С.Сисоєвої, яка стверджує, що процесуальний аспект педагогічної творчості, індивідуально-психологічні особливості педагога, творча налаштованість всього педагогічного колективу сприяють досягненню позитивної динаміки формування творчої особистості як вихованця, так і самого вихователя. Основним критерієм педагогічної творчості вчена називає результативність [8]. Результатом творчої діяльності вихователя є нові ефективні форми, методи роботи з дошкільниками; оригінальне навчально-методичне забезпечення занять, яке створив педагог; цікавий творчий проект, що реалізовано в педагогічному процесі; конспект комбінованого заняття; проведене свято, дитяча розвага; естетично оформлена групова кімната, яка перетворилася в потужне розвивальне середовище. У творчого педагога і діти – творчі. Відтак творчі досягнення вихованців: малюнки, конструкції, аплікації, створенні дітьми образи героїв театралізованих вистав; придумані казки тощо – це плоди його натхненої роботи.

Отже, маємо підстави стверджувати, що педагогічна творчість вихователя – це водночас і *процес*, і *результат* у подоланні себе вчорашнього, оновлення й удосконалення у професійній діяльності. Позитивні почуття та емоції, якими сповнений педагог, не лише стимулюють подальший прояв творчої активності, але й відволікають від стресогенних факторів професійної діяльності. А це – дієве застереження від стресів і попередження виникнення синдрому професійного самовигорання.

Творчий тип особистості педагога дошкільного навчального закладу зі своєю манерою педагогічної діяльності формується під взаємним впливом його індивідуальних особливостей, соціокультурного середовища, процесу опанування професією. І цей процес – безперервний. Постає питання: де і як виявляє вихователь дошкільного навчального закладу творчість у роботі? Результати нашого дослідницького пошуку дозволяють констатувати наступне.

Насамперед, творчість вихователя має місце в *організації педагогічного процесу* у віковій групі, у якій він працює. Ідеться про щоденне його моделювання, а саме: складання календарних планів освітньої роботи з дітьми; творення естетичної привабливості приміщення вікової групи; вибудова педагогічної взаємодії з дітьми та їхніми батьками; удосконалення добре відомих і творення нових педагогічних методів і прийомів (методик); систематичне оновлення ігрового і розвивального середовища в групі; пошук неординарних, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, форм роботи з ними (цікаві мандрівки, дитяче експериментування, гурткова робота, творчі проекти тощо); впровадження сучасних педагогічних технологій у практику роботи з дошкільниками, пропускаючи їх через призму своєї індивідуальності; вибір доцільних та ефективних способів стимулювання творчості дітей та їхніх батьків; оригінальне розв'язання методичних питань (методичний супровід педагогічного процесу з елементами педагогічної інновації); інноваційна діяльність вихователя тощо.

Творчого підходу вимагає і *організація різних видів діяльності дітей*. Вихователь є організатором дитячої діяльності і має прагнути вміло здійснювати керівництво різними її видами аби забезпечити всебічний розвиток кожної дитини, зокрема творчий. Свою творчість вихователь виявляє

не тільки під час участі у спільних з дошкільниками видах діяльності. Співпраці з дітьми передують попередня підготовка: написання конспекту занять, розробка творчого проекту, створення нового дидактичного матеріалу, продумування різних форм роботи з дітьми за усіма освітніми лініями програми, створення різних куточків розвивального середовища групи, добір іграшок, підготовка демонстраційного і роздаткового матеріалу для занять тощо. У взаємодії з вихователем діти конструюють, малюють, ліплять, інсценують казки, готуються до свят, розгортають цікаві сюжети у творчих іграх тощо. А це вже простір для прояву творчих здібностей, творчих умінь педагога, переживання нових емоцій, польоту фантазії, очікування продукту дитячої творчості. Вихователь покликаний навчити дітей сприймати і розуміти прекрасне у світі: природу, музику, поезію, мистецтво. Він повинен бути завжди цікавим, уміти грати в театрі, перевтілюватися в образ казкового героя, гратися, співати і танцювати з дітьми, малювати, ліпити, майструвати, вишивати і, що найважливіше, відчувати дитячий світ. Творчий підхід вихователя до організації різних видів діяльності дітей реалізується успішно за умови розуміння етапів педагогічної творчості. У педагогічній науці їх дослідила С. Сисоєва. Це педагогічний задум; актуалізація і відбір професійних знань, умінь, здобутків власного педагогічного досвіду щодо реалізації задуму; інформаційний пошук; проектування навчально-виховної взаємодії з дітьми; визрівання остаточного розв'язку; реалізація педагогічного задуму; аналіз і внесення коректив у подальші впровадження задуму [8]. Таку позицію вченої розглядаємо як своєрідний алгоритм для творчої діяльності вихователя. У своїй науковій розвідці ми беремо до уваги висновки, яких дійшли сучасні вітчизняні науковці, які вивчають проблему педагогічної творчості вихователя. Так, А. Федорович вказує на те, що робота з дошкільниками потребує від вихователя творчого підходу до вибору основних методів реалізації змісту навчально-виховного процесу (розповідь, бесіда, пошукова робота) і допоміжних, які б регулювали участь дітей у пізнанні. До них дослідниця відносить: ситуацію успіху, опору на життєвий досвід, дидактичну гру, засоби зацікавленості (наочність, іграшки, сюрпризи), прийоми активізації (незвичний початок занять, музичний супровід, віршовий уривок як привітання) і т. ін.[12]. С. Гаврилук зауважує, що організація різноманітних видів творчої діяльності дітей є ефективною, якщо вихователь добре володіє навичками акторського мистецтва, має перцептивні та організаторські здібності; уміє створити сприятливу атмосферу, відкриту для спілкування, творчого пошуку, взаємодії між дітьми [2].

Важливим напрямом педагогічної творчості вихователя вважаємо *забезпечення творчого розвитку дошкільників*. Науковці (О. Аматьєва, Л. Артемова, Ш. Амонашвілі, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, Н. Гавриш, О. Кононко, Ю. Косенко, Г. Тарасенко, Л. Шевчук та ін.) відзначають необхідність творчого розвитку особистості в дошкільному дитинстві, коли спостерігається потреба малюків у грі, творчій активності, художньо-естетичній і мовленнєвій діяльності, пізнавальних процесах тощо. Творчість дітей – це своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутворення, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якимись правилами, єдиними і обов'язковими для всіх. Педагогу потрібно навчитися помічати творчі прояви кожної дитини, адже, як зауважував В. Сухомлинський, "обдаровані і

талановиті всі діти без винятку”. Педагогічні спостереження, здійснені нами у дошкільних навчальних закладах міста Маріуполя, дають підстави констатувати, що найкраще творчість дітей дошкільного віку реалізується в пізнавально-інтелектуальній, ігровій, мовленнєвій, театральній-ігровій, музичній, продуктивній художній діяльності (ліплення, малювання, конструювання тощо).

Для нашого дослідження принциповим є сформульоване психологом М. Піддяковим положення, що дитяча творчість є однією з найбільш змістовних форм творчої активності дітей, яку варто розглядати як унікальну здібність, яка забезпечує успішне виконання найрізноманітніших видів дитячої діяльності. Потужним засобом розвитку творчості у дошкільному віці вчений розглядав пошукову діяльність, в якій проявляється природна допитливість, активність, творча трансформація дитиною нових знань і досвіду. Основну мету розвитку творчості в дошкільному віці вчений вбачав у створенні дорослими, доступних для розв'язання дітьми, проблемних ситуацій, визначення творчих завдань, формування в них своєрідного евристичного досвіду, в результаті якого активно розвивається уява і творчість [6]. У своєму дослідженні ми опираємося на висновки психолога Л. Виготського про те, що дошкільний вік є переходом до абсолютно нового типу діяльності – творчої; творчість – це органічна форма діяльності для дитини, це, власне, її життя; творчість є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку; в основі дитячої творчості лежить уява (усе нове спочатку треба уявити) [1]. Відтак, діяльність вихователя має бути спрямована на розвиток у дітей “спрямованості творчої уяви” (поняття введене Л. Виготським), яка є основою дитячої творчості. Важливим засобом розвитку творчої уяви у дошкільників є гра – провідний вид діяльності дітей цього віку. Це положення ґрунтовно розкрито в працях українських дослідників дитячої гри Л. Артемової, Г. Григоренко, Ю. Косенко, Г. Тарасенко, К. Щербакової та інших, які вихователям необхідно вивчати. Самоосвіта в означеній тематичній площині дозволить педагогу краще усвідомити, що творчий розвиток дітей дошкільного віку у різних видах індивідуальної і колективної творчої діяльності залежить від нього самого: його особистісних якостей, від досконалого знання ним специфіки дитячих видів діяльності, ефективних способів їх організації, розвитку творчих здібностей й сформованості творчих вмінь.

Ще один напрям прояву педагогічної творчості вихователя пов'язуємо з його *педагогічною взаємодією з усіма суб'єктами педагогічного процесу*. Взаємодія – процес безпосереднього чи опосередкованого взаємного впливу людей один на одного, який передбачає їхню взаємну зумовленість спільними задачами, інтересами, спільною діяльністю, взаємно орієнтованими реакціями. Ознаками реальної взаємодії є одночасне існування об'єктів, двосторонність зв'язків, взаємний перехід суб'єкта і об'єкта; взаємозумовленість зміни обох сторін; внутрішня самоактивність суб'єктів. Педагогічна взаємодія – це спільна функціонально-рольова діяльність вихователя і дитини побудована на основі співпраці й спрямована на розвиток суб'єктності дошкільника в навчально-виховному процесі [3]. Взаємодія вихователя з вихованцями вибудовується в дитячо-дорослій спільноті на засадах суб'єктності, у якій педагог виступає як діяльний творчий рушій творчого розвитку дітей. Відчуття спільності й увага до дитини – це ті підвалини, на яких закладаються моральні відносини з дитиною,

проявляється розуміння дитини, доброзичливість, взаємоповага, розвивається співпраця.

За своїм змістом педагогічна взаємодія вихователя і дітей повина бути гуманістично спрямованою. Нами встановлено, що діяльність вихователя-гуманіста, творця умов комфортного й радісного перебування дітей у дошкільному навчальному закладі характеризується реалізацією таких педагогічних ідей: визнання того, що дитина, її життя – це найвища цінність, яка потребує захисту; щира любов до дитини, добросердечність та чуйне ставлення, прояв турботи, прийняття відповідальності за неї; переконаність у тому, що кожна дитина – своєрідна, унікальна і самоцінна, що вимагає індивідуального підходу до неї; розуміння особливих можливостей у розвитку кожної дитини, бачення наявного індивідуального потенціалу її особистісного розвитку, зокрема творчого; уважність до дитячих потреб, визнання їхнього існування та бажання їх задовольнити; глибока повага до почуттів дитини, розуміння її інтересів та дитячих проблем; щоденне пізнання дитини, відкриття її для себе; чесність і коректність у відношеннях з дитиною; виключення грубого підпорядкування дитини дорослому, використання наказів і покарань; співпраця з дитиною, забезпечення її успіху [4].

Важливим напрямом прояву творчості у роботі вихователя, за нашими висновками, є його *особистісне і професійне самовираження, творчий саморозвиток*. На думку Л. Тищук, А. Рясенчук, І. Балицької, авторів книги “Плекаємо творчість педагога дошкільного закладу”, головним стимулом педагогічної творчості вихователя є переконання “Я можу творити”, “Я здатна до творчості”. У кожного педагога, переконують вони, є внутрішня потенція до глибокої і конструктивної творчості. Динаміка переходу від репродуктивної до творчої педагогічної діяльності супроводжується нищенням грані між “Я – не творчий” і “Я – творчий”, в результаті чого утворюється третій простір, який може бути позначений як процес прагнення до творчості через залучення позитивних емоцій [10]. Творчий підхід до роботи дозволяє реалізувати найсміливіші педагогічні задуми. Проте, щоб працювати творчо, вихователю необхідно добре володіти репродуктивною діяльністю. Репродуктивні елементи у практиці його роботи – це та база, відсутність якої унеможлиблює перехід до творчості.

Але чому не усі вихователі проявляють творчість в роботі? Що може заважати педагогу бути творчою особистістю? Причин є чимало. Назвемо лише деякі: незацікавленість у професії, вузький кругозір, стереотипне мислення, власна незібраність, неорганізованість, лінощі, нестабільні психічні стани, проблеми із станом здоров'я, негативні якості характеру, нерозвиненість власного творчого потенціалу тощо. Це – внутрішні причини. Зовнішніми бар'єрами виступають – несприятливий психологічний клімат в педагогічному колективі, необ'єктивна оцінка діяльності завідувачем і методистом, страх помилитися або бути у центрі уваги, певні незручності (працює один в групі, некомфортні умови) тощо. Наші спостереження дають підстави стверджувати, що творчість вихователя успішно розвивається у творчому колективі однодумців, в атмосфері творчості дошкільного навчального закладу. *Висновки.* Таким є наше бачення основних напрямів педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу, що не виключає існування інших точок зору. На наше глибоке переконання, знання і

розуміння цих напрямів вихователями, допоможе кожному реалізувати себе у професії як творчу особистість, а відтак, суттєво вплинути на творчий розвиток своїх вихованців.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Подальша дослідницька діяльність буде пов'язана із вивчення педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вихователя дошкільного навчального закладу, який ми розглядаємо як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагога в його професійній діяльності, сприяє руху до вільної самореалізації і творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк / Л. С. Выготский. – Москва : Просвещение, 1960. – 93 с.
2. Гаврилюк С. Педагогічна творчість вихователя дошкільного навчального закладу як чинник творчого розвитку дітей дошкільного віку в спадщині В. О. Сухомлинського / С. Гаврилюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. – Умань, 2012. – Вип. 41. – С. 127–131.
3. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навч. закладів спец. «Дошкільна освіта» / Ю. М. Косенко. – 2-е вид., доп. – Маріуполь : Новий світ, 2014. – 360 с.
4. Косенко Ю. Н. Гуманизм педагогического взаимодействия в профессиональной деятельности воспитателя / Ю. Н. Косенко // Теоретические и прикладные проблемы психологии педагогического межличностного взаимодействия : материалы Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 19–20 апр. 2002 г. : в 2 ч. – Минск : БГПУ, 2002. – Ч. 1. – С. 221–222.
5. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... д-ра педагогічних наук: спец. 13.00.04 Професійна педагогіка; 13.00.08 Дошкільна педагогіка / Листопад Олександр Анатолійович ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – 529 с.
6. Поддъяков Н. Новый подход к развитию творчества у дошкольников / Н. Поддъяков // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 16–18.
7. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт / М. М. Поташник. – Київ : Рад. школа. 1988. – 160 с.
8. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : [монографія] / С. О. Сисоєва. – Харків ; Київ : Каравела, 1998. – 150 с.
9. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – Москва : Молодая гвардия, 1982. – 230 с.
10. Тищук Л. І. Плекаємо творчість педагога дошкільного закладу / Л. І. Тищук, А. П. Рясенчук. – Житомир, 2011. – 104 с.
11. Трещова К. В. Творчість в професійній діяльності вихователя: постановка проблеми / К. В. Трещова // Дебют : зб. тез доп. студентів ф-ту філології та масових комунікацій за результатами участі в Декаді студентської науки-2017 / за заг. ред. К. В. Балабанова, О. В. Булатової. – Маріуполь, 2017. – С. 258–259.
12. Федорович А. Взаємозв'язок театральної і педагогічної творчості у діяльності вихователя дошкільного навчального закладу / А. Федорович // Наукові записки кафедри педагогіки. – Харків, 2014. – Вип. 34. – С. 237–246.
13. Федорович А. Творчість вихователя як чинник ефективності навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі / А. Федорович // Молодь і ринок. – 2016. – № 10. – С. 128–129.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017